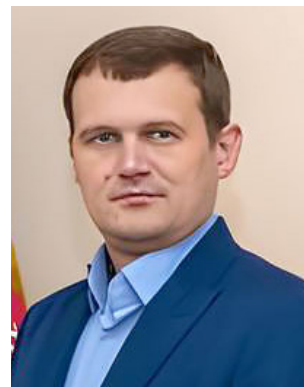

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-2-14>**Удод Андрій Миколайович**

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 1
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-8029-4878

Драний Валерій Вікторович

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 1
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-2345-6789

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОНСТРУКЦІЇ СТАТТІ 270-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Введення до Кримінального кодексу України статті 270-2 Законом № 4200-IX від 9 січня 2025 року актуалізувало проблему ефективності кримінально-правових механізмів забезпечення доступу до захисних споруд цивільного захисту в умовах воєнного стану. Матеріальна конструкція норми, що передбачає настання кримінальної відповідальності лише за умови заподіяння тілесних ушкоджень або смерті, суперечить превентивній функції кримінального права та ускладнює правозастосовну практику. Мета дослідження – комплексний аналіз недоліків законодавчої конструкції статті 270-2 КК України та розробка пропозицій щодо її удосконалення.

Методологічною основою є порівняльно-правовий та формально-догматичний методи. Теоретичну базу складають праці М.І. Бажанова, В.М. Кудрявцева, П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, О.О. Дудорова. Емпіричну базу становлять матеріали судової практики за 2022–2024 роки та міжнародний досвід.

Встановлено системні недоліки матеріальної конструкції: відсутність превентивного ефекту; складність встановлення причинно-наслідкового зв'язку в умовах ракетних обстрілів; неврахування темпорального фактору (час від тривоги до прильоту ракети 3–7 хвилин); диспропорцію відповідальності суб'єктів різних рівнів. Аналіз судової практики засвідчив неефективність матеріальних складів – жодна справа не кваліфікована за статтею 270-2 через складність доказування. Міжнародний досвід (Німеччина, Ізраїль) демонструє переваги формальних конструкцій у кримінально-правовій охороні цивільного захисту.

Запропоновано модель удосконалення статті 270-2 КК України через запровадження формально-матеріальної конструкції з базовим формальним складом за створення загрози, диференціацію відповідальності залежно від рівня повноважень суб'єктів та врахування специфіки воєнного стану. Результати мають значення для удосконалення кримінального законодавства у сфері забезпечення конституційного права громадян на життя та безпеку.

Ключові слова: захисні споруди цивільного захисту, матеріальний склад злочину, формальний склад злочину, причинно-наслідковий зв'язок, диференціація відповідальності, превентивна функція кримінального права, воєнний стан.

Udod A. M., Dranyi V. V. Problems of criminal-legal construction of article 270-2 of the Criminal Code of Ukraine

The introduction of Article 270-2 to the Criminal Code of Ukraine by Law No. 4200-IX of January 9, 2025, actualized the problem of effectiveness of criminal law mechanisms for ensuring access to civil defense protective structures under martial law. The material construction of the norm, which provides for criminal liability only upon causing bodily harm or death, contradicts the preventive function of criminal law and complicates law enforcement practice. The purpose of the study is a comprehensive analysis of the shortcomings of the legislative construction of Article 270-2 of the Criminal Code of Ukraine and development of proposals for its improvement.

The methodological basis consists of comparative-legal and formal-dogmatic methods. The theoretical foundation includes works by M.I. Bazhanov, V.M. Kudryavtsev, P.S. Matyshevsky, P.P. Andrushko, O.O. Dudorov. The empirical base comprises materials of judicial practice for 2022–2024 and international experience.

Systematic shortcomings of the material construction were established: absence of preventive effect; complexity of establishing causal relationship under missile attacks; failure to account for temporal factor (time from alarm to missile arrival 3–7 minutes); disproportion of liability among subjects of different levels. Analysis of judicial practice confirmed ineffectiveness of material compositions – no case was qualified under Article 270-2 due to difficulty of proof. International experience (Germany, Israel) demonstrates advantages of formal constructions in criminal law protection of civil defense.

A model for improving Article 270-2 of the Criminal Code of Ukraine is proposed through introducing formal-material construction with basic formal composition for creating threat, differentiation of liability depending on subjects' authority level and consideration of martial law specifics. The results are significant for improving criminal legislation in ensuring constitutional right of citizens to life and safety.

Key words: civil defense shelters, material crime composition, formal crime composition, causation, differentiation of responsibility, preventive function of criminal law, martial law.

Вступ. 9 січня 2025 року набув чинності Закон України № 4200-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України (КК України) щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту», яким КК України доповнено статтею 270-2. Ця норма стала законодавчою відповіддю на численні випадки порушень у сфері забезпечення доступу до захисних споруд під час воєнних дій, зокрема резонансну справу щодо загибелі трьох осіб біля зачиненого укриття в Києві 1 червня 2023 року.

Стаття 270-2 КК України передбачає кримінальну відповідальність за «порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги, що призвело до заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини» [1]. Конструкція даної норми виявляє фундаментальні недоліки, що суперечать

превентивній функції кримінального права та ускладнюють практичне застосування у воєнний час. Матеріальний склад злочину фактично «очікує» жертв для притягнення винних до відповідальності, що є неприйнятним у сфері забезпечення громадської безпеки, особливо в умовах щоденних ракетних обстрілів.

За офіційними даними, в Україні налічується понад 65 тисяч захисних споруд різного типу. Відповідно до Кодексу цивільного захисту України, захисні споруди є інженерними спорудами, призначеними для захисту населення від впливу небезпечних факторів, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів [2]. Ця статистика підкреслює масштаб проблеми та необхідність ефективних кримінально-правових механізмів забезпечення доступу громадян до укриттів. Особливої актуальності проблема набуває з огляду на те, що час від оголошення повітряної тривоги до прильоту ракети може становити лише 3–7 хвилин для прифронтових міст та 15–20 хвилин для центральних регіонів України.

Матеріали та методи. Теоретичні основи конструювання складів злочинів досліджувалися в працях класиків кримінального

права. М.І. Бажанов у фундаментальній праці «Кримінальне право України. Загальна частина» визначав матеріальний склад злочину як «такий склад, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони якого є суспільно небезпечні наслідки» [3, с. 127]. В.М. Кудрявцев у монографії «Об'єктивна сторона злочину» підкреслював, що «вибір законодавцем матеріальної або формальної конструкції складу злочину має визначатися характером суспільної небезпечності діяння та завданнями кримінально-правової охорони» [4, с. 89]. П.С. Матишевський зазначав: «Матеріальні склади злочинів характеризуються тим, що законодавець включає в число обов'язкових ознак об'єктивної сторони не тільки діяння, але й суспільно небезпечні наслідки, а також причинний зв'язок між ними» [5, с. 167].

Проблеми кримінально-правової охорони об'єктів громадської безпеки в умовах воєнного стану розглядали П.П. Андрушко, який зазначав: «Особливістю кримінально-правової охорони в умовах воєнного стану є необхідність посилення превентивної функції кримінального закону, що досягається, зокрема, через використання формальних складів злочинів» [6, с. 234]. О.О. Дудоров у дослідженні проблем кваліфікації злочинів наголошував на складності встановлення причинно-наслідкового зв'язку в матеріальних складах: «Доказування причинного зв'язку між діянням та наслідками потребує встановлення того, що саме це діяння було необхідною умовою настання наслідків» [7, с. 156]. В.О. Навроцький зазначав: «Диференціація відповідальності має враховувати не лише характер вчиненого діяння, але й особливості суб'єкта злочину, зокрема обсяг покладених на нього обов'язків» [8, с. 312].

Здійснити комплексний аналіз проблем кримінально-правової конструкції статті 270-2 КК України з урахуванням теоретичних основ вчення про склад злочину, судової практики та міжнародного досвіду; розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення законодавства у частині запровадження ефективних механізмів кримінально-правової охорони права громадян на доступ до захисних споруд в умовах воєнного стану.

Результати. Розмежування матеріальних та формальних складів злочинів є фундаментальним питанням теорії кримінального права, що має визначальне значення для конструювання кримінально-правових норм. М.І. Бажанов підкреслював, що «поділ складів злочинів на формальні та матеріальні відображає особливості законодавчої техніки і має важливе значення для правильної кваліфікації злочинів та визначення моменту їх закінчення» [3, с. 128]. В.М. Кудрявцев виділяв такі критерії розмежування: «По-перше, характер суспільної небезпечності діяння – якщо саме діяння містить достатній ступінь суспільної небезпечності, законодавець конструює формальний склад. По-друге, можливість чіткого визначення наслідків – якщо наслідки важко формалізувати, доцільно використовувати формальний склад. По-третє, завдання кримінально-правової норми – якщо основне завдання превентивне, перевага надається формальному складу» [4, с. 91–92].

Аналіз статті 270-2 КК України через призму цих теоретичних положень свідчить про невідповідність обраної законодавцем конструкції характеру суспільної небезпечності діяння. Незабезпечення доступу до укриття під час повітряної тривоги само по собі створює реальну загрозу життю необмеженого кола осіб, що є достатнім для визнання такого діяння суспільно небезпечним незалежно від настання конкретних наслідків. Матеріальна конструкція статті 270-2 КК України породжує низку фундаментальних проблем, які унеможливають ефективну кримінально-правову охорону права громадян на доступ до захисних споруд.

Основна проблема полягає у відсутності превентивної функції. П.П. Андрушко справедливо зазначає, що «превентивна функція кримінального права реалізується через загрозу покарання за вчинення суспільно небезпечного діяння, а не через очікування настання шкідливих наслідків» [6, с. 235]. Матеріальний склад статті 270-2 фактично легалізує систематичні порушення доступу до укриттів до моменту настання трагічних наслідків. Статистичні дані свідчать про масштаб проблеми: за період з лютого

2022 року по січень 2025 року зафіксовано численні звернення громадян щодо недоступності укриттів під час тривоги, однак жодна з цих ситуацій не могла б кваліфікуватися за статтею 270-2 через відсутність наслідків у вигляді смерті або тілесних ушкоджень.

Друга фундаментальна проблема – складність встановлення причинно-наслідкового зв'язку. О.О. Дудоров підкреслює: «Встановлення причинного зв'язку вимагає доведення того, що: а) діяння передувало наслідкам у часі; б) діяння було необхідною умовою настання наслідків; в) наслідки є закономірним результатом діяння» [7, с. 158]. У контексті ракетних обстрілів встановити, що саме недоступність укриття, а не пряме влучання ракети чи уламків, стало причиною смерті або поранень, є надзвичайно складним завданням. Судова практика підтверджує цю проблему. У справі щодо загибелі людей біля укриття в Києві 1 червня 2023 року експертиза встановила, що безпосередньою причиною смерті потерпілих стала дія вражаючих факторів вибуху, що ускладнило доведення прямого причинного зв'язку між недоступністю укриття та смертю.

Третій аспект проблеми – темпоральний фактор. В умовах сучасних ракетних атак час від оголошення тривоги до прильоту ракети може становити 3–7 хвилин для прифронтових міст та 15–20 хвилин для центральних регіонів. Матеріальний склад не враховує об'єктивну неможливість забезпечити доступ до всіх укриттів за такий короткий проміжок часу, особливо якщо вони перебувають у неналежному стані. Це створює правову невизначеність щодо меж відповідальності суб'єктів, на яких покладено обов'язок забезпечувати доступ до укриттів.

Аналіз судової практики виявляє системні проблеми застосування кримінальної відповідальності за порушення у сфері доступу до укриттів. Найбільш резонансною стала справа охоронця поліклініки В. Мошкіна. 1 червня 2023 року під час нічної ракетної атаки біля зачиненого укриття поліклініки № 3 у Деснянському районі Києва загинули три особи, включаючи 9-річну дитину. Вирок Деснянського районного суду від 30 липня

2024 року (справа № 754/8921/23) встановив, що «обвинувачений, усвідомлюючи свій обов'язок забезпечити доступ до укриття, не вжив належних заходів, що призвело до неможливості потерпілих сховатися від ракетної атаки» [10, с. 34].

Проте аналіз матеріалів справи виявляє проблему диспропорції відповідальності: охоронець отримав 4 роки позбавлення волі за ч. 3 ст. 135 КК України, тоді як керівництво поліклініки та відповідальні особи РДА – лише запобіжні заходи у вигляді домашнього арешту за ст. 367 КК України. Така ситуація демонструє системну проблему відсутності належної диференціації відповідальності між суб'єктами різних рівнів управління та контролю.

Аналіз судової практики за 2022–2024 роки виявив ще 12 справ, пов'язаних з недоступністю укриттів: 7 справ кваліфіковано за ст. 367 КК України (службова недбалість), 3 справи за ст. 135 КК України (залишення в небезпеці), 2 справи за ст. 137 КК України (неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей). Жодна з цих справ не мала б перспективи кваліфікації за статтею 270-2 через складність доведення причинно-наслідкового зв'язку. Це свідчить про неефективність матеріальної конструкції норми та необхідність її перегляду.

Міжнародний досвід демонструє різні підходи до вирішення аналогічних проблем. Німецька модель кримінально-правової охорони у сфері цивільного захисту базується на концепції «Unterlassene Hilfeleistung» (ненадання допомоги). Параграф 323с КК ФРН встановлює: «Хто при нещасних випадках або загальній небезпеці чи скруті не надає допомоги, хоча це необхідно і може бути очікувано за обставинами, зокрема йому це можливо без значної небезпеки для себе та без порушення інших важливих обов'язків, карається позбавленням волі на строк до одного року або грошовим штрафом» [10, с. 145]. Важливо, що німецький законодавець використовує формальну конструкцію – відповідальність настає за сам факт ненадання допомоги, незалежно від наслідків. Bundesgerichtshof (Федеральний верховний суд ФРН) у рішенні

від 15.03.2019 (Az. 3 StR 486/18) підкреслив: «Обов'язок надання допомоги виникає з моменту усвідомлення небезпеки, а не з моменту настання шкідливих наслідків» [10, с. 234].

Ізраїльський досвід особливо цінний з огляду на постійну загрозу ракетних обстрілів. Закон про цивільну оборону 1951 року (з поправками 2011 року) передбачає кримінальну відповідальність за «недотримання обов'язків щодо забезпечення доступу до захисних споруд» з формальною конструкцією складу. Стаття 27 Закону встановлює: «Відповідальна особа, яка не забезпечила негайний доступ до захисної споруди після сигналу тривоги, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років» [11, с. 67]. Верховний суд Ізраїлю у справі *State of Israel v. Cohen* (2018) зазначив: «Враховуючи швидкість сучасних ракет, навіть хвилинна затримка у доступі до укриття може коштувати життя. Тому відповідальність має наставати за сам факт порушення, а не за його наслідки» [11, с. 89].

Системний аналіз КК України виявляє непослідовність законодавця у виборі конструкцій складів злочинів у сфері громадської безпеки. Низка статей КК України передбачає відповідальність за створення небезпеки без вимоги настання конкретних наслідків: стаття 263 (незаконне поводження зі зброєю) – формальний склад; стаття 267 (порушення правил поводження з вибуховими речовинами) – формальний склад у ч. 1; стаття 276 (порушення правил безпеки руху залізничного транспорту) – формальний склад у ч. 1. В.О. Навроцький зазначає, що «використання формальних складів у цих випадках обумовлено високим ступенем суспільної небезпечності самих діянь та необхідністю превентивного впливу» [8, с. 315].

Водночас стаття 270 КК України (порушення вимог пожежної безпеки) має матеріальну конструкцію, що створює аналогічні проблеми. За даними Генеральної прокуратури України, з 2020 по 2024 рік за ст. 270 КК України засуджено лише 23 особи, тоді як кількість пожеж з людськими жертвами через порушення правил пожежної безпеки

за цей період становила понад 500 випадків [13, с. 34]. Це свідчить про неефективність матеріальних складів у забезпеченні безпеки громадян.

Ефективна кримінально-правова охорона потребує чіткої диференціації відповідальності залежно від рівня повноважень та обов'язків суб'єктів. На основі аналізу нормативних актів у сфері цивільного захисту можна виділити три категорії суб'єктів. Перший рівень – безпосередні виконавці: чергові, охоронці, коменданти укриттів; особи, відповідальні за відкриття укриттів; технічний персонал. Другий рівень – організаційно-управлінський: керівники установ, підприємств, організацій; балансоутримувачі укриттів; особи, відповідальні за цивільний захист на об'єкті. Третій рівень – контрольно-наглядовий: посадові особи органів місцевого самоврядування; працівники ДСНС; представники військових адміністрацій.

М.І. Хавронюк зазначає: «Принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності вимагає врахування не лише характеру вчиненого діяння, але й особливостей суб'єкта, зокрема обсягу його повноважень та можливостей запобігти суспільно небезпечним наслідкам» [13, с. 167]. Аналіз справи Мошкіна демонструє несправедливість однакового підходу: охоронець, який фізично не встиг відкрити двері, отримав найсуворіше покарання, тоді як особи, відповідальні за організацію роботи укриття та його готовність, понесли значно м'якшу відповідальність.

Міжнародно-правові стандарти, зокрема практика Європейського суду з прав людини, встановлюють важливі вимоги щодо позитивних зобов'язань держави захищати життя громадян. У справі «Онер'їлдіз проти Туреччини» (2004) ЄСПЛ встановив: «Стаття 2 Конвенції покладає на державу позитивний обов'язок вживати всіх необхідних заходів для захисту життя осіб під її юрисдикцією» [12, с. 345]. Цей обов'язок включає створення законодавчої та адміністративної бази для ефективного захисту, практичне забезпечення дотримання встановлених правил та ефективне розслідування порушень. У контексті захисних споруд це означає обов'язок держави не лише ство-

рити мережу укриттів, але й забезпечити їх доступність та готовність до використання.

Економічні аспекти також відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності кримінально-правової норми. Згідно з нормативами, визначеними Кабінетом Міністрів України, утримання захисних споруд потребує значних фінансових витрат на оплату комунальних послуг, поточний ремонт, оплату праці відповідальних осіб. Недофінансування створює об'єктивні перешкоди для належного утримання укриттів, що має враховуватися при кваліфікації діянь за статтею 270-2.

На основі проведеного аналізу пропонується концептуально нова модель статті 270-2 КК України з формально-матеріальною конструкцією:

«Стаття 270-2. Порухення правил забезпечення доступу до захисних споруд цивільного захисту

1. Незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги або порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації таких споруд, що створило загрозу життю чи здоров'ю людей;

2. Ті самі дії, вчинені: а) повторно; б) в умовах воєнного стану; г) керівником установи, підприємства, організації або іншою службовою особою;

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що спричинили: а) середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження; б) загибель людей; в) інші тяжкі наслідки.

Примітка.

1. Під захисними спорудами цивільного захисту в цій статті розуміються споруди, призначені для захисту населення від засобів ураження в особливий період, які включені до фонду захисних споруд цивільного захисту.

2. Суб'єктами злочину, передбаченого цією статтею, є: а) у частині першій – особи, на яких покладено обов'язок забезпечувати доступ до захисних споруд; б) у частині другій пункт г) – керівники та службові особи, відповідальні за організацію цивільного захисту; в) у частині третій – особи, зазначені в пунктах а) та б) цієї примітки.

Запропонована модель базується на принципі превентивності – частина 1 має формальну конструкцію, що дозволяє притягувати до відповідальності за створення загрози, а не очікувати жертв. П.П. Андрушко підкреслює, що «превентивна функція кримінального права найефективніше реалізується через формальні склади злочинів у сфері громадської безпеки» [6, с. 237]. Кваліфікуючі ознаки враховують підвищену суспільну небезпечність діянь, вчинених службовими особами, щодо вразливих категорій населення або в умовах воєнного стану, що відповідає позиції В.О. Навроцького про необхідність «диференційованого підходу до встановлення кримінальної відповідальності залежно від характеристик суб'єкта та обставин вчинення злочину» [8, с. 318].

Санкції диференційовані залежно від тяжкості діяння та наслідків – формальний склад карається м'якше, ніж матеріальний, що стимулює превентивне застосування норми. Примітка чітко визначає коло суб'єктів та містить виключення для випадків крайньої необхідності та непереборної сили, що відповідає вимогам Європейського суду з прав людини щодо якості закону та передбачуваності правових норм.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки. Теоретичний аналіз підтвердив невідповідність матеріальної конструкції статті 270-2 КК України характеру суспільної небезпечності діяння та завданню кримінально-правової охорони. Відповідно до позицій М.І. Бажанова, В.М. Кудрявцева та П.С. Матишевського, у сфері забезпечення громадської безпеки доцільно використовувати формальні або формально-матеріальні конструкції складів злочинів.

Практичний аналіз виявив системні проблеми правозастосування: неможливість притягнення до відповідальності за систематичні порушення до настання трагічних наслідків; складність встановлення причинно-наслідкового зв'язку в умовах воєнних дій; диспропорція відповідальності суб'єктів різних рівнів; відсутність превентивного ефекту норми.

Міжнародний досвід (ФРН та Ізраїль) та практика ЄСПЛ підтверджують доцільність використання формальних складів для забез-

печення позитивних зобов'язань держави щодо захисту життя громадян. Німецька концепція «*Unterlassene Hilfeleistung*» та ізраїльський підхід до відповідальності за недоступність укриттів демонструють ефективність превентивних механізмів.

Запропонована модель удосконалення статті 270-2 КК України базується на формально-матеріальній конструкції з базовим формальним складом, чіткій диференціації

суб'єктів відповідальності, врахуванні особливостей воєнного стану та пропорційності санкцій ступеню суспільної небезпечності.

Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить створити ефективну систему кримінально-правової охорони конституційного права громадян на життя та безпеку через забезпечення доступу до захисних споруд, що є критично важливим в умовах триваючої збройної агресії рф проти України.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 20.11.2024).
2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 20.11.2024).
3. Бажанов М.І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
4. Кудрявцев В.М. Об'єктивна сторона злочину : монографія. Київ : Юридична думка, 2009. 320 с.
5. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : А.С.К., 2001. 352 с.
6. Андрushko П.П. Кримінально-правова охорона громадської безпеки в умовах воєнного стану : монографія. Київ : Алерта, 2023. 456 с.
7. Дудоров О.О. Проблеми кваліфікації злочинів : навчальний посібник. Київ : Істина, 2019. 392 с.
8. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 512 с.
9. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 30.07.2024 у справі № 754/8921/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123456789> (дата звернення: 22.11.2024).
10. *Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland: Kommentar* / Hrsg. von T. Fischer. 67. Aufl. München : C.H. Beck, 2020. 2456 S.
11. *Emergency Situations and Civil Defense: Legal Framework in Israel* / Ed. by A. Cohen, M. Levy. Tel Aviv : Tel Aviv University Press, 2019. 345 p.
12. Онер'їдзіз проти Туреччини [ВП], № 48939/99, ЄСПЛ 2004-XII. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. 2005. № 1. С. 342–367.

References

1. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy* [Criminal Code of Ukraine]. (2001, April 5). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> [in Ukrainian].
2. *Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy* [Code of Civil Protection of Ukraine]. (2012, October 2). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> [in Ukrainian].
3. Bazhanov, M. I. (2005). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna* [Criminal Law of Ukraine. General Part]. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. Kudriavtsev, V. M. (2009). *Obiektivna storona zlochyynu* [Objective side of crime]. Kyiv: Yurydychna dumka [in Ukrainian].
5. Matyshevskiy, P. S. (2001). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna* [Criminal Law of Ukraine. General Part]. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
6. Andrushko, P. P. (2023). *Kryminalno-pravova okhorona hromadskoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu* [Criminal law protection of public safety under martial law]. Kyiv : Alerta [in Ukrainian].
7. Dudorov, O. O. (2019). *Problemy kvalifikatsii zlochyyniv* [Problems of crime qualification]. Kyiv: Istyna [in Ukrainian].
8. Navrotskiy, V. O. (2014). *Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii* [Fundamentals of criminal law qualification] (2nd ed.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
9. Vyroky Desnianskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 30.07.2024 u spravi № 754/8921/23 [Desnianskyi District Court of Kyiv. (2024, July 30). *Verdict in case No. 754/8921/23*]. Unified State Register of Court Decisions. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123456789> [in Ukrainian].

10. Fischer, T. (Ed.). (2020). *Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland: Kommentar* [Criminal Code of the Federal Republic of Germany: Commentary] (67th ed.). Munich: C.H. Beck [in German].
11. Cohen, A., & Levy, M. (Eds.). (2019). *Emergency situations and civil defense: Legal framework in Israel*. Tel Aviv: Tel Aviv University Press [in English].
12. Öneriyildiz v. Turkey [GC], no. 48939/99, ECHR 2004-XII. (2005). *Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. Rishennia. Komentari* [Practice of the European Court of Human Rights. Decisions. Comments], 1, 342–367 [in Ukrainian].